

UDK 81'35

UDK 81'38

Pregledni rad

Rukopis primljen 22. IV. 2016.

Prihvaćen za tisak 30. XI. 2016.

Tomislav Ćužić
Zagreb
tomislavcuzic@net.hr

FUNKCIONALNI STILOVI U PRAVOPISNOME KONTEKSTU (TEKSTU)

U raspravi se razmatra pitanje u kojoj mjeri i na koji način pravopisi kao normativni priručnici ukazuju na pisane posebnosti pojedinih funkcionalnih stilova kao uporabnih podsustava. Razmatrajući narav pravopisnih iskaza odnosno formulacija (pravila i uputa), pokušali smo problematizirati određenje pravopisa kao asertivne tekstne vrste (žanra). Upravo s aspekta pravopisnih iskaza nastojimo prikazati i poziciju funkcionalnih stilova, tj. njihove specifične elemente u pravopisnome (kon)tekstu.

0. Uvod

Sustav pravopisne norme zasnovan je na jezičnome, tj. lingvističkome u užemu smislu, standardnojezičnome (normativnome) i grafolingvističkome sustavu nekoga jezika ostvarujući se sredstvima tih sustava. Odlikujući ga organiziranost kao temeljno obilježje, jezični sustav sam je po sebi, uvjetno rečeno, „stilski neutralna veličina” (Simić 2000: 44), dakako shvatimo li ga kao visok stupanj apstrakcije, kojom se, sosirovski rečeno, ustanovljuje ograničenje raznovrsnih jeziku inherentnih proizvoljnosti. Potvrđuje to i Derrida (2007: 26) ističući, iz svoje poststrukturalističke i dekonstrukcijske perspektive, da „strukturalizam upravo ne podnosi obilje”. Sociolingvistički, u našem slučaju standardnojezični, aspekt toj neutralnoj veličini s jedne strane daje normativnu (kodifikacijsku) postojanost, stanovitu određenost i uokvirenost (u smislu autonomnosti od dijalekata od kojega potječe), ali joj i s druge strane u sklopu te normativnosti omogućuje uporabnu diferencijaciju, tj. funkcionalnostilsku širinu odnosno komunikacijsko *obilje*.

U jezikoslovnoj se kroatistici o jezičnoj uporabi i funkcijama obično govori u okviru funkcionalne stilistike, ima li se u vidu uvriježenost tradicionalne podjele¹ na pet standardnojezičnih funkcionalnih stilova (iako ih je, zapravo, sedam ako se uzmu u obzir sve sastavnice dvočlanih naziva): znanstveni, administrativno-poslovni, novinarsko-publicistički², razgovorni, književnoumjetnički (beletristički), s time da se književnoumjetničkomu i razgovornomu nerijetko osporava standardnojezični status. Iako se toj petodijelnoj podjeli zamjera simplificiranost i shematiziranost (npr. Mihaljević 2002: 326), ne odriče joj se s druge strane određena obuhvatnost (Kovačević i Badurina 2002: 189), uzme li se ipak u obzir i činjenica da se gotovo svaki od navedenih osnovnih funkcionalnih stilova grana u podstilove, dajući toj podjeli kakvu-takvu strukturnu razgranatost i razvedenost. No i obuhvatnost joj je u neku ruku dvojbeno jer se tom podjelom ipak ne obuhvaćaju mnoge jezične funkcije; primjerice, Katnić-Bakaršić (2001) govori i o sakralnome³ stilu. Bez obzira na određenu simplificiranost i nedostatnu obuhvatnost, u radu se ipak koristimo tom tradicionalnom podjelom upravo zbog njezine ustaljenosti.

1. Teorijsko-metodološka polazišta, ciljevi i korpus

S obzirom na to da nije uobičajeno promatranje funkcionalnih stilova iz pravopisnoga kuta, posebice onih funkcionalnih stilova za koje se smatra da nisu obvezni prema standardnojezičnim normama, u radu se nastoji podrobnije propitati njihova pozicija u pravopisnome kontekstu. Svrha je naše rasprave upravo osvijestiti vidove referiranja na funkcionalne stilove kao *uporabne* podsustave u *normativnome* okruženju. Osnovni je metodološki preduvjet za to pristupiti sagledavanju naravi pravopisnoga pravila kao osnovne normativne (meta)lingvističke jedinice. Drugim riječima, razmatranjem pravopisnih iskaza pokušava se signirati pristup problemu funkcionalnih stilova u pravopisima. Potrebno je posebice razmotriti pravopisna pravila odnosno formulacije koje se dotiču nekih specifičnosti pojedinih funkcionalnih stilova, uz osnovnu pretpostavku da će pravopisni iskazi (pravila, formulacije) u tim slučajevima biti bliže deskripciji (opisu neke specifične uporabe) nego preskripciji (općestandardnomu pravopisnomu propisu), tj. bliže ekspliciranju nego direktivnosti. Što se

---

¹ Kako napominje Katnić-Bakaršić (2001), riječ je zapravo o podjeli koju afirmira ruska funkcionalna stilistika, dakako po uzoru na Prašku školu.

² Novinarstvo, koje izvješćuje o aktualnim (dnevnim i tjednim) zbivanjima, nije isto što i publicistika kojoj su u fokusu teme univerzalnije naravi, koje pak proizlaze iz takvih zbivanja.

³ U određenome smislu sakralni stil u pravopisima zamjećujemo kod pisanja religijskih osoba ili simbola koji se pišu velikim početnim slovom: *Bog*, *Gospod*, *Jaganjac Božji*, *Blažena Djevoja Marija*, *Muka Isusova* itd.

korpusa tiče, ta se razmatranja ovdje u prvome redu temelje na analizi recentnijih hrvatskih pravopisnih knjiga, tzv. općih pravopisa⁴, no pogled će ponegdje biti upućen i u pravopise nekih južnoslavenskih jezika (slovenski, makedonski, srpski, bošnjački, tj. bosanski – iako je dvojbjen, u radu će se rabiti potonji naziv za taj standardnojezični idiom)⁵, uz naznaku da nam primarna intencija nije uspoređivanje pojedinih pravopisa samo po sebi.

1.1. Pravopisne formulacije

Sukladno cilju rasprave analizirat će se prisutnost elemenata pojedinih funkcionalnih stilova u formuliranju pravopisnih pravila, a pritom valja naglasiti da je pojam pravopisnoga pravila poiman u najširem smislu: misli se tu i na iskaz ili formulaciju koja u užemu smislu ne mora pripadati pravopisnoj normi, ali nalazi se u pravopisu (pravopisno se odnosi na pravopis kao priručnik, ne nužno i pravopisnu normu, premda su sadržaji tih pojmova u pravilu istovjetni). Pravopisni iskaz može dakle s jedne strane biti pravilo kao autoritativni direktivni iskaz, ali i opis, kao asertivni iskaz, no ostaje pitanje je li ih uvijek lako i razgraničiti, tim više što postoje i upute kao svojevrsni ublaženi direktivni iskazi. S aspekta teorije tekstnih vrsta pravopisna su pravila, bar kada je riječ o hrvatskim pravopisnim knjigama, u svojoj jezgri formulirana uglavnom specifičnim implicitnim direktivnim iskazima tipa *(ne) piše se / (ne) pišemo / (ne) zapisuje se* ili *u pismu se bilježi*⁶, iako Ivanetić (2003: 70) pravopis uvrštava u asertive⁷ kojima se što eksplicira (eksplikativi). Znatan, ili čak najznatniji, dio tvrdnji u pravopisnim knjigama ima većinom navedene pasivne konstruk-

⁴ Hudeček i Mihaljević (2016) razlikuju opće, posebne i funkcionalne pravopise.

⁵ Hrvatski su pravopisi koji će se razmatrati: Babić-Finka-Mogušev (1996.) odnosno Babić-Mogušev *Hrvatski pravopis* (2010.), Anić-Silićev *Pravopis hrvatskoga jezika* (2001.), Badurina-Marković-Mičanovićev *Hrvatski pravopis* (2008.), koji ćemo ovdje zvati Matičin pravopis, te *Hrvatski pravopis* Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (IHJJ), koji ćemo uglavnom zvati institutskim pravopisom (ur. Jozić 2013). Što se tiče južnoslavenskih jezika, ovo su aktualni pravopisi kojima se u radu služimo: *Slovenski pravopis* (2001.) Slovenske akademije znanosti i umjetnosti, Pešikan-Jerković-Pižuričin *Pravopis srpskoga jezika* (2002.), Halilovićev *Pravopis bosanskoga jezika* (2004.) koji je usklađen s mjerodavnim *Pravopisom bosanskoga jezika* iz 1996. godine (u tekstu će se rabiti i sinonimni izrazi *bosanski pravopis* ili *bosanska pravopisna norma*), *Pravopis makedonskoga književnoga jezika* (*Правопис на македонскиот лутературен јазик*, 2007.), ali i najnoviji *Правопис на македонскиот јазик* (2015.). Ako za neki problem nisu navođeni svi hrvatski pravopisi, to jednostavno znači da se njime bavi(e) samo spomenuti pravopis(i).

⁶ Osim tih najčešćih glagolskih konstrukcija u pravopisima nalazimo i konstrukcije *stavlja se, označuje se, (ne) provodi se, (ne) odvaja se* i sl.

⁷ Ivanetić (2003) je na temelju podjele govornih činova koju je ustanovio Searl (1972) razradila klasifikaciju tekstnih vrsta u hrvatskome jeziku podijelivši ih u pet skupina: asertivi, direktivi, komisivi, ekspresivi i deklarativi. Ovdje ćemo se koristiti kvalitativnim kategorijama: asertivnost i direktivnost.

cije koje, zapravo, u standardološkome pogledu imaju vrijednost preskriptivne normativne odrednice tipa *pravilno je pisati / tako se mora pisati* sa svojevrsnim deskriptivnim odnosno asertivnim izrazom, ali prije svega i podtekstom *tako je pravilno pisati jer se takvo normiranje ustalilo*. Drugim riječima, norma se, kao posljedica takva normiranja, ustalila postajući takoreći dijelom opće-prihvaćene normativne uporabe, prošavši svojevrsan proces „naturalizacije” i interiorizacije. Pogledajmo za ilustraciju primjer iz *Hrvatskoga pravopisa IHJJ-a* (institutskoga pravopisa):

„Riječi se rastavljaju na slogove prema sljedećim pravilima:

1. Jednosložne se riječi ne rastavljaju. Nepravilno je: le-t, b-an, ra-st, cvi-jet, ri-ječ, pr-st, a pravilno je let, ban, rast, cvijet, riječ, prst.” (ur. Jozić 2013: 105).

Iz primjera se vidi prividnost asertivnosti pasivne konstrukcije *se rastavlja-ju* koja se u drugoj rečenici zamjenjuje nedvojbenin direktivom *nepravilno je*. Drugim riječima, prvo se indirektno, a onda direktno nalaže onomu tko piše da ne učini određenu pogrešku, s tim da se u afirmativnoj inačici kaže što *je pravilno*. Tu se od korisnika pravopisa kao adresata (bio on učenik, lektor ili tko drugi) koji hoće nešto pravilno napisati očekuje da to učini kako je izrečeno u pravopisnome pravilu. Sve nas to navodi na zaključak, kojemu ne manjka i stanovite paradoksalnosti, da pravopis kao priručnik može eventualno (tek sagleđan u cijelosti) biti poiman kao prikaz (asertiv) sastavljen uglavnom od implicitnih direktivnih dijelova formuliranih prividno asertivno, i to iz razloga koji upućuju na tradicionalnost pravopisne norme, tj. knjiga sa svrhom prezentiranja/opisivanja propisanoga stanja stvari u pogledu zapisivanja. Osim toga u nekim se slučajevima susrećemo s (prividno) potpunim deskriptivnim odrednicama, tj. govoreći s pozicije tekstne lingvistike, asertivnošću. Primjerice, za pisanje fonema *č* i *ć*, *dž* i *đ* obično se u hrvatskim pravopisima⁸ tvrdi da *se nalaze* u određenim oblicima i riječima, pri čemu se pravopis *podređuje* propisima/opisima drugih normi, ovdje u prvome redu ortoepskoj odnosno fonološkoj normi.

Naravno da ne treba smetnuti s uma da postoji i tzv. specijalna uzusna norma koju kodificirana norma, ako ne želi biti pretjerano nefleksibilna, ne bi trebala izgubiti iz vida. U tome smislu otvara se i važno pitanje izrade funkcionalnoga pravopisa, odnosno funkcionalnih pravopisa koji bi verificirali pravopisne uzuse različitih područja djelatnosti i različitih struka s obzirom na to da tzv. opći pravopis „ne može obuhvatiti sve specifične uporabne kontekste u kojima se pisani jezik ostvaruje” (Hudeček i Mihaljević 2016: 165). Međutim, naglasimo ponovno, nas upravo zanima pojava takvih uzusa u tzv. općim pravo-

⁸ U vezi s pisanjem tih glasova u *Pravopisu bosanskoga jezika* osim formulacije *nalazi se* rabe se deskriptivne formulacije *javlja se* i *stoji*.

pisima koji u načelu obuhvaćaju općeobvezujuću jezičnu primjenu (Hudeček i Mihaljević 2016b) i kao takvi bivaju namijenjeni „najširem krugu korisnika” (Hudeček i Vučić 2014).

2. Analiza: elementi funkcionalnih stilova u pravopisnim knjigama

Osim što će se pokušati dati pregled elemenata funkcionalnih stilova u tzv. općim pravopisima, ili aspektata koji na njih aludiraju, u fokusu rada bit će dakle i propitivanje promjene u formuliranju iskaza kada se referiraju na koji specifični segment funkcionalnoga stila kao uporabnoga podsustava, a ta nas konfrontacija između normativnoga i onoga uzusnoga koje nije nužno u skladu s općestandardnom normom i ponajviše zanima.

Pravopisi se načelno, kao što ćemo vidjeti, u formulacijama uglavnom ne koriste nazivom „funkcionalni stil”, nego na njih aludiraju lokalizacijski, tj. preko konkretnijega područja uporabe (administracija, bankarstvo, novinstvo, književnost) u kojemu je zabilježen kakav način pisanja odnosno (aludiraju) „žanrovski” (pjesma, književno djelo, ugovor i sl.). U vezi s tim iznimka mogu biti predgovori. Primjerice, u predgovoru Matičina pravopisa ističe se njegova otvorenost „uznapredovalim suvremenim potrebama višefunkcionalne jezične komunikacije u različitim društvenim skupinama” (Badurina, Marković i Mićanović 2008: XIV). Najkonkretniji je u tome pogledu institutski pravopis jer ukratko progovara o problemu odnosa pravopisne norme i funkcionalnih stilova. U njegovu se predgovoru precizira da znanstveni i administrativni funkcionalni stil te obavijesni žanr publicističkoga funkcionalnoga stila imaju obvezu poštivanja pravopisne norme, dok je razgovornomu i književnomjetničkomu funkcionalnomu stilu te svojevrsnomu književnomu podstilu publicističkoga funkcionalnoga stila svojstveno „odstupanje o pravopisnih načela” (ur. Jozić 2013: VII). Upravo će se tim redoslijedom i dati prikaz funkcionalnih stilova u pravopisnome kontekstu.

2.1. Prisutnost znanstvenoga funkcionalnoga stila u pravopisima

Polazna je pretpostavka da preporuka i uputa što se eksplicitno odnose na eventualne pisane posebnosti znanstvenoga funkcionalnoga stila u pravopisima ima zanemariv broj. Valja se međutim prvo osvrnuti na njegovu implicitnu pozadinu u pravopisnoj normi. Prepoznatljivost je naime znanstvenoga funkcionalnoga stila, između ostaloga, i u stručnome nazivlju koje je u pojedinim znanostima i strukama pretežito stranoga podrijetla. U njima prvi dio nazivlja može biti strani prefiksoid, pa se pravopisna relevantnost nadaje u pitanju pisati

riječi koje se tvore dodavanjem prefiksoida⁹ sastavljeno, nesastavljeno ili polusastavljeno (hrvatska i bosanska pravopisna norma uglavnom propisuje sastavljeno pisanje, dok srpska pokazuje stanovita kolebanja). Stručni se i znanstveni nazivi obično pišu malim početnim slovom, osim dakako naziva tipa *Teslin transformator*. S druge strane, u Babić-Finka-Moguševu pravopisu deskriptivnim se tonom eksplicitno napominje da je (dvočlane) stručne latinske nazive „u znanosti” uobičajeno pisati velikim početnim slovom iako se njihove općejezične inačice pišu malim početnim slovom (npr. *Homo sapiens* – čovjek, *Viola odorata* – ljubica, *Cricetus cricetus* – hrčak), i to pravilo vrijedi u svim hrvatskim, ali i drugim ovdje razmatranim pravopisnim priručnicima.

Posebnost znanstvenoga funkcionalnoga stila vidljiva je i u organizaciji teksta koja se vizualizira brojčanim oznakama. To je obilježje jedini od hrvatskih pravopisa implicitno naznačio Matičin pravopis u poglavlju *Pravopisni znakovi* – potpoglavlje *Točka* (na vertikalnu organizaciju upozorava i *Pravopis makedonskoga jezika*).

Nadalje, opće je poznata činjenica da tekstove znanstvenoga stila karakterizira intertekstualnost, odnosno navođenje izvora te njihovo citiranje, a tim se pitanjem u većoj ili manjoj mjeri bave i pravopisi. Kako ističe Gross (1996), pozivanje na prethodna istraživanja drugih autora implicira vjerodostojnost znanstvenika kao istraživača. Budući da je dakle u znanstvenim (i stručnim) tekstovima obvezno precizno navođenje podataka o citatima i korištenoj literaturi, postavlja se pitanje na koji način navoditi bibliografske jedinice, posebice s obzirom na različita navođenja koja postoje u praksi. Međutim treba pritom istaknuti da je riječ o relevantnome pravopisnome pitanju tek u smislu uporabe interpunkcijskih znakova. Ne čudi stoga što se u Babić-Finka-Moguševu (Babić-Moguševu) *Hrvatskome pravopisu* navodi samo jedan (nazovimo ga uvjetno, školski) primjer navođenja bibliografskih podataka, i to u sklopu poglav-

⁹ Primjerice, u dodatku pravopisa IHJJ-a (poglavlje *Objašnjenja*) navode se tablično ovi strani prefiksoidi:

aero-, afro-, agro-, akro-, akva-, alergo-, alo-, alto-, alu-, ampelo-, anarho-, andro-, anglo-, antropo-, argiro-, aritmo-, arterio-, astro-, audio-, austro-, auto-, auzo-, avio-, balneo-, baro-, bi-, biblio-, bio-, blasto-, bronho-, bruto-, centi-, cito-, dakno-, daktilo-, deci-, deka-, demo-, dija-, disko-, domato-, doro-, ego-, egzo-, ekstra-, eko-, elektro-, empirio-, endo-, euro-, fero-, filo-, fito-, fizio-, fono-, foto-, franko-, galvano-, gastro-, geo-, germano-, gono-, grafo-, grando-, hekto-, helio-, hemo-/hemato-, hero-, hetero-, hidro-, homo-, indo-, info-, infra-, ino-, kromo-, kro-no-, kozmo-, kseno-, ksero-, kvazi-, labio-, latino-, leuko-, lito-, logo-, magneto-, makro-, maksim-, mega-, megal-, melo-, meta-, meteo-, metro-, mezo-, midi-, mikro-, mili-, mini-, mio-, mnemo-, mono-, morfo- itd.

Sličan popis donosi i Matičin pravopis. Jasno je da će se u pravopisnome rječniku načelno naći natuknice s navedenim prefiksoidima; dakle rječnik pravopisnih knjiga unosi mnoštvo znanstvenih ili stručnih naziva, posebice onih koji pripadaju tzv. egzaktnim znanostima.

lja o zarezu, a sličan je pristup zamijećen i u slovenskome pravopisu. S druge strane Matičin *Hrvatski pravopis* tomu pitanju posvećuje cijela poglavlja, ali ne u sklopu poglavlja o interpunkciji. U potonjemu se asertivno ističe da u znanstvenoj *praksi* ne postoji jedan općeprihvaćen način navođenja, a jedino pravilo koje vrijedi jest da način zapisivanja valja dosljedno primjenjivati. Institut-ski pravopis također dosta pozornosti posvećuje tomu pitanju u poglavljima *Bibliografske jedinice* i *Navođenje u tekstu*, uz napomenu da je to pitanje obrađeno i u poglavljima o pisanju točke i crtice.

Potrebno je također istaknuti da pravopisi (kojima se u radu bavimo) obično u poglavlju *Pravopisni znakovi*, donose pravila i upute koje primarno vezujemo za znanstveni diskurs odnosno znanstveni funkcionalni stil, tj. uz pojedine struke, a doneseni su dakako iz razloga što se ponekad koriste i izvan znanstveno-stručnoga diskursa, tj. ima opću (širu) primjenu. Obrađuje se dakle pisanje bilježaka (*fusnota*), pisanje zvjezdice u jezikoslovnim tekstovima¹⁰, znakovi $<$ i $>$ u matematici i jezikoslovlju, znakovi za naglaske i nenaglašenu dužinu, znak jednakosti, računski znakovi i sl. Kako je bjelina pravopisno relevantan element (prazan znak), pravopisi propisuju nalazi li se ona ispred ili iza tih znakova. U tome se segmentu zamjećuju neke male razlike u rješenjima: dok Matičin pravopis propisuje priljubljeno pisanje znaka za postotak uz broj (50%), u institutskome se pravopisu nalaže da ga treba odvojiti od broja (63 %) ¹¹. Bilo kako bilo, u pravopisima očito nužno moraju postojati dijelovi u kojima se samo prenosi nešto što je normirano izvanpravopisnim propisom (npr. pisanje bjeline ispred znaka % propisano međunarodnim ISO-ovim normama, pisanje mjernih jedinica), pa se tada pravopisna norma nadaje tek samo kao „prijenosnik” drugih nepravopisnih normi ili čak kao njihov podsjetnik. U vezi s tim nije na odmet napomenuti da je, govorimo li o hrvatskim pravopisnim priručnicima, jedino Matičin pravopis u *Dodacima* obradio i mjerne jedinice iz fizike, matematike i geografije, tj. njihove kratice¹² te donio popis kemijskih elemenata (i prema nazivu elemenata i prema simbolu elemenata), dajući čak informacije o njihovom međunarodnome nazivu i atomskome broju. Osim uputa za pisanje bibliografskih jedinica i uputa za bibliografsko pisanje i *Pravopis makedonskoga je-*

---

¹⁰ Nestandardizirana riječ i rečenica obilježavaju se ponekad zvjezdicom.

¹¹ Takvo se odvojeno pisanje, primjerice, propisuje i u priručniku *Guide for the Use of the International System of Units (SI)* <http://physics.nist.gov/cuu/pdf/sp811.pdf> (pristupljeno 21. siječnja 2016.).

¹² Napomenimo da je potreba za skraćivanjem i stvaranjem kratica napose „izražena u znanstvenom i tehnološkom nazivlju, gdje možemo pratiti vrlo brz proces stalnog nastajanja novih i zastarijevanja starih skraćnica” (Štambuk 2005: 122), pri čemu pravopisi obično donose *klasične* kratice među kojima je nezanemariv broj onih koje primarno pripadaju znanstvenomu području.

zika¹³ u svojevrsnome dodatnome poglavlju *Oblikovanje teksta*, između ostalog, donosi mjerne jedinice i popis kemijskih elemenata s njihovim atomskim brojevima (ne bi se trebala isključiti ni mogućnost da je takva pravopisna metodologija preuzeta upravo od Matičina *Hrvatskoga pravopisa*). U predgovoru se makedonskoga priručnika uvođenje tih dodataka opravdava konstatacijom da mogu pomoći korisnicima u rješavanju praktičnih jezičnih problema. Bilo kako bilo, unošenjem navedenih podataka i pojmova kojima operiraju prirodne znanosti u određenome se smislu obogaćuje sadržaj pravopisnih knjiga temeljenih na suhoparnim pisanojezičnim formulacijama, ali i proširuje njihova namjena.

Iako vjerojatno nisu navedeni svi pravopisni slučajevi koji bi se doticali znanstvenoga područja¹⁴, analiza je pokazala da polazna pretpostavka o neznatnosti referiranja ili aludiranja na specifična znanstvena obilježja i nije posve utemeljena, uz napomenu da se nismo bavili činjenicom da u proizvodnji pravopisnih pravila pravopisni priručnici prirodno rabe pojmovlje iz jezikoslovne znanosti (pojmovlje iz fonologije, morfonologije, morfologije i sintakse, primjerice). Međutim jedino je u institutskome pravopisu, točnije u njegovu *Pojmovniku* (nakon pravopisnoga rječnika) upravo kao svojevrstan dodatak done-sena kratka eksplikacija takva pojmovlja, u čemu zamjećujemo nedvojbeno signiranje jezične (pa onda i jezikoslovne) inherentnosti kao temeljnoga obilježja pravopisne norme (u pojmovniku su ukratko definirani i funkcionalni stilovi). Tu se jasno naznačuje da metatekst pravopisa ima neka obilježja znanstvenoga (odnosno znanstveno-stručnoga) funkcionalnoga stila.

2.2. Neki segmenti administrativnoga funkcionalnoga stila u pravopisima

Za administrativni funkcionalni, odnosno uredsko-poslovni stil (npr. taj naziv uočavamo u Težak i Babić 1996: 30) obično se kaže da poštuje norme standardnoga jezika te se pri rangiranju funkcionalnih stilova s obzirom na poštivanje tih normi ponegdje stavlja na visoko drugo mjesto, odmah iza znanstvenoga. Osim što se tu zanemaruje problem visokoga i niskoga varijeteta standardnoga jezika (kojega navlastito postajemo svjesni kada hrvatski poučavamo strancima), podjela koja upravo proizlazi iz funkcionalne raslojenosti, može se

¹³ U prethodnome izdanju *Pravopisa književnoga makedonskoga jezika* takvih dodataka nije bilo.

¹⁴ Dodajmo da nazivlje znanstvenoga ponekad nalazimo i u rečeničnim/tekstualnim primjerima. Primjerice, opisujući uporabu zagrada kao pravopisnoga znaka, Matičin se pravopis koristi ulomcima tekstova koji nedvojbeno pripadaju znanstvenome funkcionalnome stilu: „*Prekomjerno i nekontrolirano množenje plazma-stanica u koštanoj moždini uzrokuje tri osnovna poremećaja: (1) poremećaj u proizvodnji drugih krvnih stanica; (2) prevelik broj plazma-stanica do-vodi do razaranja koštane građe; (3) plazma-stanice poremećene funkcije znatno slabije štite tijelo od infekcije.*”

s gledišta ukupnosti podstilova¹⁵ i vrsta („žanrova”)¹⁶ toga stila, a ne s gledišta nekakve apstraktne srednje vrijednosti, takav položaj činiti u određenoj mjeri diskutabilnim, pa bi, čini nam se, bilo korektnije konstatirati da je postuliranje takva odnosa prema višem jezicnome standardu više proizvod htijenja normativnoga jezikoslovlja nego odraz samoga stanja u uporabi u konkretnim tekstovima, uz nužnu napomenu da su tekstovi koji imaju veći (ili visoki!) „javnosni potencijal” odnosno doseg poput zakona ili ugovora velikih javnih kolektiva podvrgnuti visokomu varijetetu standardnoga jezika (odnosno višestrukome čitanju i lektoriranju). Moglo bi se u određenome smislu čak ustvrditi da je tu došlo do tretiranja (zamišljene) funkcionalnostilske cjeline na temelju najvišega predstavnika skupa (po principu *pars pro toto*). Ostavljajući po strani činjenicu da u pojedinim administrativnim tekstovima uočavamo nepoštivanje pravopisne norme u nekim njezinim specifičnim segmentima, ovdje ćemo upozoriti na primjere u kojima se pravopisna norma prilagođuje, pa i podređuje, određenim pisanim uzusima toga stila, što će se odraziti i na formuliranje pravopisnih iskaza. Iako takvih primjera nema mnogo, trebali bi biti dostatni da ukazu na odnos preskripcije pravopisne norme i uporabne deskripcije. (Na ovome nas mjestu, dakako, ne zanimaju mnogobrojni primjeri „utopljeni” u tzv. neutralni standardni jezik.)

U pogledu pravopisnoga referiranja na administrativni stil može se dakle reći da analizirani pravopisi pokatkad osvrću na neka njegova uzusna obilježja, posebice iz poslovnoga podstila. U poslovnome odnosno službenome dopisivanju uobičajeno je, kako većina pravopisa redovito konstatira, pisati zamjenice iz počasti velikim početnim slovom kao svojevrskih ortografskih „honorifika” (Crystal /Kristal/ 1985: 95)¹⁷, iako u tome propisu nema pravopisne relevantnosti u užemu smislu. Pravopisna je nerelevantnost u institutskome pravopisu naglašena načelom individualizma, vidljivomu u formulaciji da se zamjenice pišu velikim početnim slovom „kad se u pisanome tekstu obraćamo pojedincu i želimo mu izraziti poštovanje” (2013: 35). Njezin je akcent, kao što se vidi, na *želji* pošiljatelja poruke.

---

¹⁵ Administrativni stil obično se raspodjeljuje u sljedeće podstilove: zakonodavno-pravni podstil, društveno-politički podstil, diplomatski podstil, poslovni i personalni podstil (Frančić, Hudeček i Mihačević 2005: 252).

¹⁶ Kada se opisuje administrativni stil, obično se ne izostavlja njegova tekstna odnosno žanrovska raspodjela. Primjerice, u Težak-Babićevoj gramatici definira se taj stil kao „način izražavanja u službenim dopisima, upravnim aktima, uredbama, odlukama, zakonima, pravilnicima, propisima, potvrđama, računima, naredžbama, molbama, žalbama, oglasima, službenim životopisima, izvještajima i sl.” (Težak i Babić 1996: 30).

¹⁷ Crystal doduše govori o honorificima u vezi s gramatičkom analizom, no ovdje je termin *honorifik* prenesen na pravopis.

Osim toga gotovo svi aktualni hrvatski pravopisi, osim institutskoga, konstatiraju ili preporučuju sastavljeno slovno pisanje višečlanih brojeva u poslovnome (bankovnome) dopisivanju, što čini i bosanski pravopis, a zanimljivo je da takvo pisanje „korienski” *Hrvatski pravopis* (1944., pretisak 1992.) pravopis izričito zabranjuje. Ili, u institutskome pravopisu (ur. Jozić 2013: 87) napominje se da je u financijskome poslovanju pri pisanju brojeva **dopušteno** „na mjestu bjeline pisati i točke”¹⁸ (npr. 10.000), iako valja napomenuti da je takav način pisanja proširen i u publicističkome stilu. S druge strane može se navesti i primjer koji pokazuje da pravopisna norma nije ustuknula pred uzusom. U administrativnim tekstovima poput dokumenata kao što su ugovori ili propisi nije uopće rijetkost da se nazivi osoba koje se u njima pojavljuju, npr. *autor*, *nakladnik*, *ravnatelj* itd. pišu velikim početnim slovom, što je svojevrsno pisano obilježje toga stila. Međutim jedino se u institutskome pravopisu nedvosmisleno propisuje da nazive osoba u dokumentima valja pisati malim početnim slovom, čime se implicitno upozorava na raširenost takva pisanja u praksi.

Funkciju pravopisnih znakova u administrativnome kontekstu pravopisi spominju u nekoliko slučajeva. Primjerice, budući da je administrativni stil i stil zakonskih akata, pravopisi spominju znak paragrafa kojim se označuje članak zakona; ili da se kosa crta piše „u zapisu nadnevaka, klasa i urudžbenih brojeva” (ur. Jozić 2013: 108) odnosno da su neka imena službeno (administrativno) zapisana sa spojnicom (ur. Jozić 2013: 106). Nećemo propustiti primijetiti da u tim formulacijama ima više deskriptivnosti nego preskriptivnosti jer se opisuju i/ili prenose neki uzusi odnosno pravila pravne struke, dakle izvanpravopisna pravila. Osim toga, u nekim područjima administrativnoga stila (npr. u bankarstvu i knjigovodstvu) uvriježilo se pisanje nule za označivanje prvih devet dana i mjeseci, uporaba koju registrira makedonski pravopis. No ne zamjećuje se zabrana prema takvu načinu pisanja iako se izvan tih funkcionalnih ograda implicitno naznačuje da nulu u tome slučaju nema potrebe pisati.

Dio administrativnih tekstova, posebice onih iz poslovnoga podstila s personalnim predznakom, imaju tipiziranu kompoziciju, pa u tome smislu mogu biti zanimljivi i pravopisima, odnosno korisnicima pravopisa. Matičin *Hrvatski pravopis* pismenomu službenomu komuniciranju (izražavanju) posvećuje najviše pozornosti, donoseći, doduše tek u *Dodacima*, uzorke ustaljenih komunikacijskih obrazaca: poslovno pismo (odgovor na kupoprodajnu ponudu, reklamacija), molba, žalba, prijava na natječaj i životopis. Da donošenje tipiziranih tekstova nije nikakva metodološka novina (metodološka u smislu izra-

---

¹⁸ Takve upute nalazimo i u makedonskim pravopisima.

de pravopisnih priručnika), pokazuje i pravopis *Naputchenye za horvatski pravchteti y piszati* iz 1808. godine. U njegovu dodatku uočava se mnoštvo primjera komunikacijskih obrazaca, koje navodimo u kajkavskome izvorniku: *odprava (otkaz), zadužba, namira, prijetje, odrećenje, vozni list, zavez kupovni, račun jednog šoštara, račun jednoga sambola (krojača), popisna knjiga*. Dodajmo da u poglavlju *Pismo službeno obraćanje* unutar velikoga poglavlja *Oblikovanje teksta* makedonskoga pravopisnoga priručnika također nalazimo različite komunikacijske obrasce (molba, žalba, životopis). Pristupom uočenim jedino u navedenim pravopisima pravopisnoj se normi pridaje i širi komunikacijski (tekstualni) kontekst, kako eksplicitno naznačuje i makedonski pravopis, što ipak nije nužno smatrati zadiranjem pravopisa u ingerenciju koja ne pripada pravopisnoj normativistici, nego oprimjerenje njezine namjene u konkretnim tekstovima. Pravopis odnosno pravopisna norma može, dakako, i bez takvih tekstualnih dodataka, jer oni u metodološkome smislu nisu pravopisno relevantni, no tekstno je oprimjerenje ipak čini komunikacijski potpunijom.

Na kraju spomenimo i hrvatsku pravopisnu dvojbu glede pisanja imena koje pripada visokoj administraciji. Prvo treba napomenuti da se prema hrvatskoj pravopisnoj normi imena svih organizacija – osim država – pišu po modelu $Xy(z)$, a ne po modelu $XY(Z)$ kao državne, no aktualni hrvatski pravopisi pisanje najpoznatije europske (vjerojatno i svjetske) političke integracije propisuju neujednačeno: *Europska unija* (Babić, Finka i Moguš / Babić i Moguš, Anić i Silić, pravopis IHJJ-a) i *Europska Unija* (Matičin pravopis), pri čemu prvo rješenje tu zajednicu očito prvenstveno vidi kao organizaciju država (što ona zasigurno jest), a drugo kao svojevrsnu državu, odnosno naddržavu (što ona dobrim dijelom jest). Institutski pravopis daje čak i izvanjezične (političke) kriterije po kojima ta organizacija nema status države, navodeći i njezinu definiciju preuzetu sa službene mrežne (internetske) stranice Europske komisije u kojoj se, između ostaloga, kaže da je EU „regionalna organizacija europskih država”. Srpski pravopisni priručnik u toj političkoj tvorevini također vidi regionalnu organizaciju, a ne svojevrsnu naddržavu (*Evropska unija*). Isto tako, slovenski i makedonski pravopis u navedenome primjeru propisuju pisanje po formuli Xy .

Iz navedenih se primjera može primijetiti postojanje pravopisnih formulacija koje se odnose na neke uporabne specifičnosti administrativnoga stila od kojih se poneke i kose s uobičajenom normom. Pravopisna formulacija tu uglavnom gubi svoju primarnu preskriptivnu funkciju, odnosno funkciju iznošenja podatka o pravilnosti, i prerasta u deskriptivnu (posebice kada se naglašava prostor kakve uporabe). Drugim riječima, direktivna intencija ustupila je mjesto asertivnoj.

2.3. Pravopisni pristupi nekim aspektima novinarsko-publicističkoga stila

Kompleksnost novinarsko-publicističkoga funkcionalnoga stila¹⁹ nazire se već u njegovu dvokomponentnome nazivu, no ona se još manifestira u nizu aspekata. Konkretnije rečeno, možemo tu u određenome smislu govoriti o „generičkome” (identifikacijskome), žanrovskome i funkcijskome aspektu. Kada je posrijedi identifikacijski aspekt, radi se o funkcionalnome stilu u kojemu se u neku ruku zrcale gotovo svi ostali funkcionalni stilovi. Pritom se dio žanrova koji su bliže književnoumjetničkomu stilu prema lokalizacijskome načelu (jer se javljaju u tisku) uvrštavaju upravo u taj stil. To nas dovodi do „dvovidnoga” žanrovskoga predznaka. Jedni žanrovi imaju faksijski/stvarnosni (obavještajno-informativni) predznak, a drugi fikcijsku odnosno esejističku tendenciju, pri čemu je potonji kombinacija znanstvenoga i književnoumjetničkoga. Funkcijska složenost možda je i najizrazitija uzme li se u obzir brojnost uloga koje ima, a Silić (2006: 77) ih navodi čak sedam (premda su, doduše, neka od njih i umnogome podudarna): informativna, propagandna, popularizatorska, prosvjetiteljska, agitativna, pedagoška i zabavna. Kao što se može zaključiti, svima im je zajedničko obilježje upućenosti poruke prema široj populaciji²⁰. U tome smislu ne može se očekivati da će na pisanoj razini, barem u većoj mjeri, doći do rješenja koja bi se kosila s pravopisnim rješenjima. No, rekosmo već, taj stil neizravno, u neku ruku, može utjecati na pravopisnu normu preko svoje leksičke sastavnice, jer donoseći brojne tuđice i strane riječi, natjerat će pravopisnu normu da se pozabavi i njihovim pisanjem – usprkos tomu što leksička norma teoretski može zabranjivati njihovu uporabu. (Donosi ih jer najdinamičnije prati izvanjezične fenomene koje puno statičniji neutralni dio standardnoga jezika ipak ne može pratiti.)

Osim navedenih neizravnih relacija pravopisi se u nekoliko slučajeva dotiču i nekih specifičnosti zamijećenih u tome funkcionalnome stilu. Kao što je poznato, radi privlačenja čitateljske pozornosti naslovi se u novinarskome stilu nerijetko razlikuju od naslova u drugim stilovima. Na interpunkcijsku posebnost naslova u novinarsko-publicističkome stilu ponekad upozoravaju i pravopisi. Govorimo li o interpunkciji, u Matičinu pravopisu²¹ tako nailazimo na

¹⁹ Katnić-Bakaršić (2001), čini nam se i s pravom, razdvaja žurnalistički (novinarski) i publicistički stil kao zasebne funkcionalne stilove.

²⁰ S time u vezi ne treba čuditi što Katnić-Bakaršić (2001) popularno-znanstveni podstil smatra dijelom publicističkoga stila, a ne dijelom znanstvenoga stila, što također smatramo opravdanom kategorizacijom. Ipak, ako se popularno-znanstveni stil uvrštava u publicistički stil, onda je nužno uvesti poseban pedagoški podstil znanstvenoga stila jer se u popularno-znanstveni stil obično uvrstavaju školski udžbenici.

²¹ Babić-Finka-Mogušev i institutski pravopis bave se pisanjem uskliknika i upitnika u naslovima, i to općenito (bez preciziranja na koje se naslove misli u funkcionalnostilskome smislu). Naprimjer, u potonjemu se konstatira da se u naslovu upitnik i uskliknik mogu i ne moraju pisati. Slične su upute i u bosanskoj pravopisu.

uputu: „Uskličnik se može pisati iza naslova, posebice u novinama” (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 50). Za upitnik se u tome pravopisu kaže da se može pisati, posebice u naslovima novinama i časopisima, ako je riječ o upitnoj rečenici, uz napomenu da se upitnik u novinskim naslovima može naći u modalnoj ulozi. Potrebno je uočiti da se tu prije radi o činjeničnoj (deskriptivnoj) konstataciji nego o preskriptivnoj formulaciji jer se umjesto implicitnoga („prikrivenoga”) direktivnoga *piše se* – u značenju *pravilno je pisati* – uočavamo konstataciju kojim se izražajnim mogućnostima služe tekstovi novinskoga stila. Spomenimo opisnost i u sljedećemu primjeru: „Na naslovnicaama knjiga, na plakatima, i sl. podatak o nadnevku iz grafostilističkih se razloga često od podatka o mjestu ne odvaja zarezom, odnosno ne stavlja se točka iza godine, npr. *Rijeka 2004*” (Badurina, Marković i Mićanović 2008: 62) – pritom je ponovno osobitosti stila pristupljeno deskriptivno, a ne preskriptivno, odnosno asertivno, motrimo li ga s aspekta tekstne lingvistike. Tu uočavamo da se pravopisna pravila u prvome redu „odnose na općeobvezujuću jezičnu primjenu, a ne na specifične uporabne kontekste” (Hudeček i Vučić 2014), posebice u slučaju grafičkoga dizajna koji pak više počiva na likovnosti nego na tekstualnosti.

Osim toga ponegdje se primjećuje da se u novinskim i publicističkim tekstovima konektori (pre)često odvajaju zarezima, što je u nesuglasju sa semantičkom interpunkcijom (Silić 2006). Osvrćući se na skupove riječi koji se kao naknadno dodani (bolje reći predmetnuti) dijelovi odvajaju zarezom „ispred glavnih dijelova rečenice”, Babić-Finka-Mogušev odnosno Babić-Mogušev pravopis u poglavlju *Razgodci* napominje da neke skupove „ne valja odvajati mehanički”, što se uvriježilo, kako se eksplicitno ističe, „u nekim publicističkim tekstovima” (Babić, Finka i Moguš 1996: 102, Babić i Moguš 2010: 92), pri čemu se oprimjeruje takvo mehaničko pisanje zarezima (*Prema mišljenju američkog delegata, opasnost od iznenadnog izbijanja rata ne može biti isključena sve dok se ne postigne potpuno razoružanje*). Eksplicitnom direktivnošću (niječnoga) tipa *ne valja pisati* upozorava se dakle na pravopisno neusklađene pojavnosti u jednome funkcionalnome stilu, koje su se pak proširile i u drugim stilovima. Osim toga hrvatska pravopisna norma međutim još nije jedinstvena ni u vezi s pisanjem konektora (Ćužić 2015), a to vrijedi i za bosanski i srpski pravopis. Dok se s jedne strane uočava poimanje da konektori mogu biti u modalnoj funkciji koja onda zahtijeva odvajanje zarezom (institutski *Hrvatski pravopis*, bosanski i srpski pravopis) s druge se strane takvo poistovjećivanje uglavnom odbacuje (Matičin *Hrvatski pravopis*), što onda ima za posljedicu pravilo da se konektori (ni oni s pretpostavljenom modalnom funkcijom) ne odvajaju zarezom. Na temelju toga može se reći da je dio pravopisnih normativista koji se priklonio prvome poimanju vjerojatno imao u vidu i pisanu praksu koju oblikuje i novinar-

sko-publicistički funkcionalni stil, „stil koji normu najbolje ovjerava i najlakše razara” (Frančić, Hudeček i Mihaljević 2005: 247). S druge strane Hudeček i Mihaljević (2016a) na primjeru problematike navođenja u novinskome tekstu pokazuju i neke stabilne uzuse koji izmiču tzv. općim pravopisima i koji bi mogli biti predmetom verifikacije tzv. funkcionalnoga pravopisa.

2.4. Ima li mjesta za elemente razgovornoga (funkcionalnoga) stila u pravopisima?

Za razgovorni se funkcionalni stil standardnoga jezika kaže da se rijetko ostvaruje²² i rijetko čuje te da najčešće sklizne u razgovorni (supstandardni) jezik, kojemu su svojstvena svakovrsna kršenja standardne norme na svim jezičnim razinama – premda tu, zapravo, nije posrijedi nikakvo kršenje. Obilježja prema kojima se razlikuje od standardnoga jezika zapravo su njegova obilježja, a ona se jednostavno počesto ne poklapaju sa standardnojezičnima²³. No da pojmovi *standardni (književni)* i *razgovorni (jezik)* mogu biti sumjerljivi pokazuje *podjela* standardnoga (književnoga) jezika koju donosi i *Slovenski pravopis* (navodimo je u izvornome jeziku): „knjižna zborna zvrst” i „knjižna pogovorna zvrst”, a koju tumačimo na način da se prvi naziv zapravo odnosi na visoki varijetet standardnoga jezika (prvenstveno pisani odnosno čitani jezik visoke razine službenosti), a drugi na njegovu nižu razgovornu/govornu razinu; riječ je tu ustvari o svojevrsnoj kombinaciji standardnoga i razgovornoga jezika. Pritom je iznimno zanimljivo određenje da „knjižna pogovorna zvrst”, odnosno, rekli bismo, svojevrsan niži varijetet standardnoga jezika, u prvome redu karakterizira nastajanje diskursa u nazočnosti adresata, što uglavnom nije obilježje visokoga varijeteta. U tome smislu razgovorni funkcionalni stil nadaje se kao niži varijetet standardnoga jezika i samo se na izgled zbog svoje govor(e)ne prirode može činiti nespojivim s izrazito preskriptivnom pravopisnom normom, makar u današnjemu brzome izmjenjivanju pisanih

²² Što se tiče pisanoga ostvarivanja razgovornoga funkcionalnoga stila, navedimo i uvjetan slučaj njegova češćega pojavljivanja. Moglo bi se naime u neku ruku reći da se u prijevodima filmova u kojima razgovaraju protagonisti (posebice u neformalnome kontekstu) u velikoj mjeri ostvaruje standardni razgovorni jezik. Naravno, tu je pitanje koliko je u generičkome smislu riječ o čistome razgovornome funkcionalnome stilu ima li se na umu da se javlja u masovnome (javnome) mediju odnosno u okviru scenarija koji taj razgovor stilizira. Prvi je kontekst publicistički, a drugi književnoumjetnički (ili „književnoumjetnički”).

²³ Bez obzira na substandardnu tendenciju razgovornoga stila svakako valja napomenuti da je taj stil obrađen u Silić-Pranjakovićevoj gramatici (Silić i Pranjaković 2007). S druge strane, u Težak-Babićevoj gramatici eksplicitno se razdvaja (pisani i govoreni) književni jezik (standardni jezik) od razgovornoga jezika: „Razgovorni jezik sastavni je dio jezika svakoga naroda pa je uzaludan bilo kakav pokušaj da se nadomjesti književnim jezikom. Oba imaju pravo na život, ali, razumije se, svaki na svom području.” (Težak i Babić 1996: 27).

e-poruka govorimo o nekoj vrsti pisanoga (raz)govornoga stila. I doista, referiranja na specifičnosti razgovornoga stila u pravopisnim priručnicima očekivano su rijetka, ali samo na prvi, letimičan pogled. Naime sva su osnovna obilježja ipak u nekoj mjeri prisutna u pravopisima: dijalogičnost, ekspresivnost (emocionalnost), fonološke posebnosti (redukcija glasova), kolokvijalizmi.

Osim toga što tradicionalno posebno vizualizira upravni govor kao dijaloške komponente – crtama i navodnicima – pravopisna norma može (trotočkom/trotočjem) – upozoriti i na isprekidanost ili dužu stanku, što su elementi razgovornoga stila, ali i označiti upitnu šutnju u razgovoru (ur. Jozić 2013: 88). No pritom nužno valja naglasiti da razgovornost, dakako, nije obilježje samo razgovornoga stila.

Emocionalnu obojenost (čuđenje, ushit, iskazivanje neočekivanosti itd.) pravopisi tradicionalno označavaju interpunkcijskim znakom, posebice uskličnikom, a onda i upitnikom, ili kombinacijom tih razgodaka. No nama su ovdje zanimljiviji primjeri što ih donose pravopisni priručnici (navedimo samo dva najaktualnija hrvatska pravopisa): *To je tako, tako, lijepo!, Ah!, Petre! Dolazi smjesta!, Živjeli!, Joj! Ne mogu više!, Zabranjeno pušenje!* (primjeri iz institutskoga pravopisa); *Zabranjeno unošenje čaša i šalica u predavaonicu!, Pogledajte sljedeći primjer!, To je najdosadnija čajanka na kojoj sam bila u životu!, Zanimljivo!, Ne, molim te, pričaj dalje!, Ne prilazite!, Matko!, Poštovane kolegice i kolege!, Hej! Nisam ti to pričala?!, Halo, čuješ li me? Zaboga, pokreni se!* (primjeri iz Matičina pravopisa). Većina je iskaza, kao što se može vidjeti, razgovorne (kolokvijalne) provenijencije, pri čemu u njima nema ničega protivnoga standardnojezičnosti u užemu smislu. U vezi s tim poznato je da usklici, u koje se uvrštavaju i pozdravi, imaju izrazitu komunikacijsku (fatičku) vrijednost, tj. nabijeni su razgovornošću, a njima se pravopisi u principu bave u sklopu sastavljenoga i nesastavljenoga pisanja. I neke čestice su svojstvene razgovornomu stilu, a Matičin pravopis tu donosi i nestandardnojezične razgovorne oblike *je l' i je l' da*, propisujući im nesastavljeno pisanje. Napomenimo još da se u tome pravopisu donose suvremeni kolokvijalni informatički (SMS-ovski i internetski) ideogrami, tzv. smiješci, odnosno emotikoni koji, nastali kombinacijom pravopisnih znakova, služe za izražavanje emocionalnih stanja ili raspoloženja. Oni se koriste, kako se ističe u tome priručniku, „u manje formalnoj komunikaciji na internetu” (Badurina, Marković i Mićanović 2008). Iako se koriste i u potpuno neformalnoj komunikaciji, u toj formulaciji možemo eventualno iščitati i svojevrsno određenje razgovornoga funkcionalnoga stila kao stila *manje formalne* komunikacije – za razliku od razgovornoga jezika koji se obično definira kao jezik neformalne komunikacije. Razlika bi, drugim riječima, između njih bila u stupnju formalnosti.

Ne treba dakako zanemariti razlikovnost i u vrsti jezičnoga medija. Govoreni standardni jezik uvijek je u kakvu izravnu ili neizravnu doticaju s pisanošću (uglavnom je to čitani jezik odnosno pismeno pripremljen govor), dok pisani razgovorni jezik ima daleko više veze s govorenjem nego pisanjem, tj. pismo je tek nužna „tehnička kopija” svakodnevna govorenja (pa je naglasak samo na poznavanju pisma, ali ne i pravopisa). U vezi s tim jedna je od fonoloških osobina razgovornoga stila i razgovornoga jezika ispuštanje glasova, koja je u određenome smislu i pravopisno zanimljiva. U Anić-Silićevu, Matičinu i institutskome pravopisu navode se u vezi s pisanjem izostavnika (apostrofa) razgovornojezični primjeri u kojima su vidljive te fonemske redukcije: *je l' (je li), ne'š ti (nećeš ti), 'Đenja, 'Jutro* itd. Izostavnikom se izričito pokazuje tek otklon od standardnojezičnih likova, pa se pravopisnom normom zapravo pokazuje njihova nestandardnost. Ipak, kako pravopisi redovito ističu, taj otklon nije nužno signirati pri pisanju drugih razgovornih likova, tj. pri pisanju „krnjega” (bolje rečeno, razgovornoga) infinitiva i glagolskoga priloga sadašnjega odnosno pri sažimanju samoglasnika (*On će doć, pisat ću, misleć, gledo*).

U pravopisima se mogu naći i kolokvijalna imena, i to u poglavlju o velikome početnome slovu. U Matičinu pravopisu navode se kolokvijalni (često i pogrđni) etnonimi i etnici (*Dalmoš, Fijuman, Purger, Bodul, Vljaj, Bosančeros, Digić, Janez, Folksdojčer, Švabo*), a takve kolokvijalizame spominje i institutski pravopis (doduše, samo dva primjera: *Dalmoš, Purger*). Prvi pravopis u obradu uključuje i kolokvijalna imena knjiga, odnosno imena knjiga u razgovorno-stručnome žargonu (*Londonac, Plavi savjetnik, Siva gramatika, Plava gramatika*), a drugi kolokvijalna imena ulica, trgova i parkova (*Britanac, Cvjetni trg, Keglič, Štros, Tkalča, Tomislavac, Zrinjevac, Đardin, Riva, Stradun, Cirkul, Alej*). S obzirom na to da je pisanje velikoga početnoga slova pravopisno relevantna problematika, unošenje onomastičkih kolokvijalizama u pravopisne priručnike time zadobiva nedvojbenu opravdanost.

Razgovorni stil može karakterizirati podcjenjivanje i pogrđnost u izražavanju, što se nerijetko ostvaruje uporabom augmentativa, deminutiva ili pejorativa. Zahvaljujući činjenici što se pisanje afrikatnih glasova *č* ili *ć* smatra pravopisno relevantnim problemom, svi hrvatski pravopisi u obradi tih glasova uglavnom donose sufikse *-čica, -čić, -ičić, -ić*, kojima se tvore deminutivi (i pejorativi) odnosno sufikse *-čina, -aćina, -čaga*, kojima se tvore augmentativi i/ili pejorativi: npr. *seljančica, seljačić, trbuščić, gospodičić, vlastelinčić; lažovčina, deračina, rupčaga, stančuga* itd. Pritom je potrebno napomenuti da jedino institutski pravopis izrazito ekspresivne kolokvijalizme toga ili sličnoga tipa u rječniku eksplicitno naznačuje kao razgovorne („gospodičić razg.”, „gospodična razg.”, „rupčaga razg.” itd.). Pored tih sufiksa kojima se tvore imenice, daju

se u pravopisima i pridjevni sufiksi koji mogu imati određeni stupanj ekspresivnosti, bili oni hipokorističnoga ili pejorativnoga značenja: *-ačak* (*punačak* – taj primjer u rječniku institutskoga pravopisa ima odrednicu „razgovorni”), *-ičak* (*krajičak*), *-ičast* (*plavičast*). Matičin pravopis daje i glagolski sufiks *-či(ti)*, s izrazito razgovornim primjerima: *konobarčiti*, *stražarčiti*.

2.5. Pristup nekim pravopisnim aspektima književnoumjetničkoga stila

Uvodno ukratko recimo da s pojmom i nazivom *književnoumjetnički stil* povezujemo barem dva paradoksa, od kojih jedan eventualno može imati i pravopisne implikacije.

Prvi se, ovdje nešto manje važan, paradoks nazire u pitanju odnosa *književno djelo* – *književnoumjetničko djelo* imajući pritom na umu pitanje i položaja tzv. literature neumjetničke (tzv. trivijalne) vrijednosti – tu je u određenome smislu na djelu paradoks književnoteorijske prirode. Osim toga druga sastavnica može biti shvaćena i kao pleonastična jer se književnost općenito uzima kao umjetnost (bilo ona dobra ili loša/neumjetnička) – tu se naravno pokazuje i kontradikcija te opće (doduše, školske) definicije²⁴.

Drugi se paradoks tiče izrazne veze između pojma/naziva *književni jezik* s jedne i pojma/naziva *književnoumjetnički stil* s druge strane. Premda je u vezi s tim jasno da naziv *književni jezik* u značenju nadregionalnoga (nacionalnoga) standardnojezičnoga idioma ne treba nužno povezivati s književnošću, nego s knjigom, tj. pismenošću (pisanošću), odnosno slovima (lat. *littera* → engl. *literature* = književnost), zadržavanje toga tradicionalnoga naziva ipak može utjecati na potiranje svijesti o širokome (prosvjetiteljskome) značenju pojma književnosti, koje je vrijedilo u prošlosti, a u korist značenja koje se danas odnosi samo na ukupnost izmišljajnih djela (Katičić 2009).

Prvi bi se (nama nešto manje problematičan) paradoks eventualno mogao neutralizirati uvođenjem neutralnijega naziva *književni stil* (stil/jezik književnoga djela odnosno stil/jezik književnosti), dakle bez sastavnice umjetnički, tj. naziva koji ne bio imao književnoteorijske odnosno vrijednosne konotacije. Drugi se paradoks, koji uključuje i pitanje pripadnosti književnoumjetničkoga stila književnomu jeziku u značenju općenacionalnoga standarda, rješava ili pokušava riješiti barem na dva načina:

a) zamjenjivanjem tradicionalnoga naziva *književni jezik* nazivom *standardni jezik*, što je većina hrvatskih pravopisa i prihvatila (jer ga je uglavnom prihvatilo i hrvatsko jezikoslovlje u cijelosti);

²⁴ Dajemo primjer jednoga udžbenika (čitanke) iz hrvatskoga jezika za prvi razred: „Književnost je umjetnost čije je sredstvo izražavanja jezik.” (Dujmović i Markusi 2007: 12).

b) unošenjem distinkcije *standardnojezični književnoumjetnički funkcionalni stil* – *nestandardnojezični književnoumjetnički stil*.

Na taj se način izbjegava paradakos (ustvari terminološkoga) pitanja pripadnosti književnoumjetničkoga stila književnome jeziku, nego ostaje samo pitanje pripadnosti toga stila standardnomu jeziku koje se onda zapravo pokušava riješiti binarno, dakako u odnosu na standardni jezik (standardnojezični književnoumjetnički stil i nestandardnojezični književnoumjetnički stil). S druge strane, zagovaranje tradicionalnoga termina *književni jezik* možda i nesvjesno implicira nedvojbeno važnu vezu između (vrhunske?) umjetničke književnosti kao prostora uronjenosti u jezik u njegovu čistome stanju (dakako, u filozofskome, apstraktnome smislu).

Bilo kako bilo, prihvati se li poimanje da književnoumjetnički stil (književni stil) ne treba apriorno isključivati iz standardnoga jezika, jasno je da neke pisane posebnosti toga stila deskriptivno mogu biti unesene u pravopis, pa valja očekivati da će tekstno odnosno metatekstno obilježje pravopisa u tome slučaju uglavnom biti asertivno, kao kompromisni pristup koji omogućuje da normativnost standardnoga (tradicionalno, književnoga jezika) odnosno pravopisa kao njegova najkonzervativnijega dijela može stajati pored potencijalne nenormativnosti (ponekad i antinormativnosti) književnoumjetničkoga (književnoga) stila. Drugim riječima, pravopisnom se formulacijom iskazuje stanje stvari u najotvorenijem i najkreativnijem području jezične produkcije, što znači pretpostavku da će se s pozicija tekstne strategije posegnuti za opisom, a ne za propisom. Tako u poglavlju *Prva riječ u rečenici* Babić-Finka-Moguševa odnosno Babić-Moguševa pravopisa – koji, važno je istaknuti, operira nazivom *književni jezik* – nalazimo pravopisni iskaz da u pjesmama „pisac piše uskličnik ili zarez i veliko ili malo slovo prema intuitivnom doživljavanju njihovih stilematških i izražajnih vrijednosti”, citirajući stih iz Tadijanovićeve pjesme *Dugo u noć, u zimsku bijelu noć*, u kojoj se iza uskličnika piše riječ malim početnim slovom (*O, majko žalosna! kaži što to sja / U tvojim očima*), čemu se, dakako, općenito pravopisna norma protivi. U toj tvrdnji, dakako, nema pravopisne relevantnosti iz razloga nesuglasja između pojmova *imperativ propisane norme* – *imperativ umjetničke slobode*, no njome se zapravo objašnjava (eksplicira) *poetski ostvareno* odstupanje od pravopisne norme u pjesničkome tekstu i pritom se operira pojmovljem koje nema veze s pravopisom, ali ima s književnom stilistikom i književnom teorijom (*intuicija, doživljavanje, stilem, izražajne vrijednosti*). Na kraju istoga poglavlja navedene pravopisne knjige (Babić, Finka i Moguš 2000: 21) primjećujemo konstataciju da se „prve riječi stihova *moгу* sve pisati velikim početnim slovom”, potom da je „*dosta obično* da se u stihovima piše veliko slovo samo na početku rečenice” (isticanja naša). Na kraju se

navodi da ponekad pjesnici u riječima na početku stihova uopće ne pišu veliko slovo. (Za sva tri slučaja navode se primjeri lirskih pjesama; riječ je o pjesmama Dragutina Tadijanovića, Vesne Parun i Mirka Petija – naslovi im nisu navedeni.)²⁵ U Anić-Silićevu *Pravopisu hrvatskoga jezika* također se konstatira i oprimjeruje da je na početku stihova *moгуće* pisanje velikoga početnoga slova. Noviji pravopisi, tj. Matičin i institutski pravopis, ne bave se uopće tim pitanjem smatrajući ga očito pravopisno nerelevantnim (nemjerodavnim), uz napomenu da je potonji pravopis, kao što je rečeno, u predgovoru naznačio da su u književnomjetničkome stilu dopuštena odstupanja. Pravopisni opis pisanja velikoga početnoga slova na početku stihova međutim nalazimo i u *Pravopisu bosanskoga jezika* (Halilović 1996)²⁶ i makedonskim pravopisnim knjigama, dok se u *Pravopisu srpskoga jezika* autoreferencijalno navodi da je pisanje velikoga slova na početku stiha nepodložno pravopisnomu normiranju. Unatoč isticanju nemjerodavnosti pravopisne norme u književnosti, napominje se ipak da je takvo pisanje funkcionalno neopravdano „jer je stih omeđen redom u kojem se piše” (Pešikan, Jerković i Pižurica 2002: 47), što je zasigurno direktivan iskaz prema tipu tekstova koji su kontekstualizirani književnom, a ne pravopisnom tradicijom. Nadalje, u Babić-Finka-Moguševu (Babić-Moguševu) pravopisu primjećujemo (također deskriptivnu, a ne preskriptivnu) konstataciju da poosobljene mislene pojmove, koji su česti u tome stilu, valja pisati velikim početnim slovom, dok takvih uputa nema u institutskome pravopisu (u slovenskome pravopisu govori se o alegorijskome poosobljenju).

Ukazivanje na pravopisne posebnosti književnomjetničkoga stila uočava se i onda kada se u Babić-Finka-Moguševu (Babić-Moguševu) *Hrvatskome pravopisu* konstatira da se u njegovu pjesničkome podstilu glavni glagoli futura prvoga (koji u infinitivu završavaju na *-ti*) mogu pisati „punim infinitivom” (*raditi ću, pjevati ću*), no takvo pisanje uglavnom prestaje biti pravopisno relevantnim u užem smislu jer se razbija nesuglasje na relaciji *pismo – izgovor*. Pjesništvo se spominje u tome pravopisu i u kontekstu da se *ije* (kao odraz jata) iz versifikacijskih razloga izgovara troglasovno (odnosno dvosložno). Naznačeno je i da se „javljaju stilski obilježeni oblici” (Babić, Finka i Moguš 1996: 39, Babić i Moguš 2010: 26) niječnoga prezenta glagola *biti* (*nijesam, nijesi* itd.), s time da *ije* u njima može biti također izgovoren na dva načina. Konstatacije, kao što se može vidjeti, uglavnom imaju deskriptivnu odnosno asertivnu, a ne

²⁵ Zanimljivo je da su u Babić-Moguševu pravopisu, koji je svojevrsna inačica Babić-Finka-Moguševa pravopisa, izostavljeni dijelovi koji se tiču pisanja velikoga početnoga slova na početku stihova.

²⁶ No u školskoj se inačici toga bosanskoga pravopisa ne govori o velikome početnome slovu na početku stihova (Halilović 2004).

preskriptivnu odnosno direktivnu narav. Isto se tako, glede pisanja interpunkcije, Babić-Finka-Mogušev (Babić-Mogušev) pravopis referira u završnome dijelu velikoga poglavlja *Razgodci* na neka obilježja suvremenoga književnoga izričaja, ističući da ima pjesama bez uporabe razgodaka, ali i prozних djela u kojima se oni ne koriste „kao izraz tijeka svijesti” (Babić, Finka i Moguš 1996: 122, Babić i Moguš 2010: 106).

U proznim tekstovima, književnim (ali i novinsko-publicističkim) česti su dijalozi i njihovo je pisano transponiranje pravopisno relevantno, pa se njima u pravilu bave pravopisni priručnici. Primjerice, u Matičinu se pravopisu u deskriptivnome tonu ističe da navođeni tekst „može biti isprekidan objašnjenjima. Takve se intervencije pišu izvan navodnika (malim početnim slovima, osim vlastitih imena koja se pišu velikim početnim slovima) i odjeljuju zarezima ili crtama.” Navedene se upute oprimjeruju rečenicama iz književnih djela (»Kad si imala tu ranu?« – upita Hlapić. »Je li te jako boljela?«). U dijalozima se navodnici mogu zamjenjivati crtom. Tada se i pišćeve intervencije odvajaju crtom (Badurina, Marković i Mićanović 2008).

Premda institutski pravopis, kao što se može vidjeti, nije sklon donošenju pravopisnih konstatacija vezanih za tekstove koji bi pripadali književnoumjetničkome stilu, ipak se i u njemu može naići na pojmove iz područja književnosti: naznačuje da se u zagrade „stavlja (...) tekst didaskalija u dramskome tekstu, koji se često piše i kosim slovima” (ur. Jozić 2013: 105). No to govori da i književnost ima svoje konvencije, svoje „tehničke” norme.

Međutim nisu sve upute ovdje asertivne naravi. U vezi s tim nije naodmet spomenuti i zanimljivu pravopisnu preporuku Babić-Finka-Moguševa (Babić-Moguševa) pravopisa (pretpostavljamo, piscima) da nije uputno pisati *Ti*, *Tvoj*, *Vi*, *Vaš* u dijalozima književne proze (romanima ili pripovijetkama). Takvih uputa nema ni u Matičinu ni u Anić-Silićevu ni u institutskome pravopisu, dok se u srpskome pravopisu kaže da u ovlasti pravopisa nije reguliranje uporabe velika slova u umjetničkim tekstovima, premda i sam djelomično, kako je navedeno, sudjeluje u toj regulaciji, potvrđujući da je dobro pisati *vi* i *vaš* u književnosti.

U uvodu rječnika Babić-Finka-Moguševa pravopisa govori se o stilski marikiranim riječima koje su kao takve u samome rječniku obilježene na način da se znakom > korisnika pravopisa upućuje na „bolju” riječ. Polaritet pravopisne norme, svjesno ili nesvjesno, pripisuje se i „stilskoj normi”, a pravopisni konzument ne dobiva potpunu informaciju kada je, kako i zašto bolje uporabiti koju riječ s obzirom da je *točno/netočno* nedovoljno za eksplikaciju leksičke norme. Pod pritiskom pravopisnoga sustava unosi taj pravopis, ali i pravo-

pis IHJJ-a²⁷ i tzv. stilski obilježene riječi, tzv. nestandardne riječi, no istodobno se pod pritiskom uvjerenja da su kao nestandardne riječi nepoželjne u konzervativnome standardnojezičnome priručniku daju ti pravopisi na znanje kako ih nije uputno rabiti u neutralnome stilu standardnoga jezika. To znači da se posebice stilogenošću nabijen književnoumjetnički (beletristički) stil u određenome smislu takoreći ekskluzivno (isključujuće) uključuje. Ili, drugim riječima, leksom je unesen, ali signiran kao stilski obilježen. Uključen je jer pripada hrvatskome jeziku u nekim stilovima, posebno u književnoumjetničkome stilu, a pritom i označen znakom isključivanja koje vrijedi u nekim drugim formalnim stilovima. Utjecaj književnoumjetničkoga stila eksplicitno se međutim potvrđuje upravo u Babić-Finka-Moguševu (Babić-Moguševu) pravopisu kada je riječ o pravopisno relevantnim turcizmima. Naime kaže se da „ima dosta hrvatskih pisaca²⁸ koji su ih upotrebljavali” (Babić, Finka i Moguš 1996: 147), tj. uvođenju nestandardnih riječi traži se uporište u funkcionalnostilskome opravdanju.

Pravopisi za oprimgjenje nekih pravila nerijetko posežu za ulomcima književnih djela, što ponajviše dolazi do izražaja u poglavljima o interpunkcijskim znakovima. Tako u poglavlju *Točka* Babić-Finka-Moguševa pravopisa nailazimo na konstataciju: „Što je rečenica i kolika će ona biti, kratka ili duga, određuje pisac.” Za primjere su uzete rečenice iz ulomaka djela kojima su autori Đuro Sudeta (nije eksplicitno naveden) i Miroslav Krleža (koji je naveden). Citate iz književnih djela nalazimo i u Matičinu pravopisu, a podosta i u bosanskome pravopisu. Ili, što se tiče pravopisnih znakova, Babić-Finka-Mogušev pravopis (ne)pisanje izostavnika oprimgjeruje citatima iz književnih djela, uz napomenu da se taj znak javlja „ponajviše u pjesničkim tekstovima i u ustaljenim izrekama” (Babić, Finka i Moguš 1996: 129).

Donošenje posebnosti književnoumjetničkoga stila može se shvatiti kao svojevrsna neutralizacija „dekonstrukcijskih” momenata u okviru onoga što se

²⁷ Pravopis IHJJ-a, u odnosu na Babić-Finka-Mogušev pravopis iza natuknice, a ispred znaka > nerijetko stavlja odrednicu (*razg., pokr., poet., zast.*), što je ipak dodatna informacija o tome zašto koja riječ nije standardnojezična u užemu smislu, premda u podosta natuknica taj pristup nije primijenjen: ća pokr. > odavde, dalje; ćaća, pokr. > otac, ćaćin pokr. > očev; ćaćko, pokr. hip. > tata, tatica; ćaknut razg.; ćakula pokr. > razgovor; ćao; ćapati razg. > grabiti; ćarlijati poet.; ćasa (drvena zdjela), pokr.; ćaskalo razg.; ćato pokr. > pisar; ćef i ćeif. pokr. > volja, prohtjev; ćelavko razg.; ćerpič (sušena opeka) pokr.; ćikara pokr. > šalica; ćilim > pokr. tepih, sag; ćorav > slijep; ćoro razg.; ćorsokak pokr. > slijepa ulica; ćosav > golobrad; ćošak > 1. ugao, 2. kut; ćučenje poet.; ćud > narav; ćufta > mesna okruglica; ćuprija pokr. > most; ćuskija (poluga) pokr.; ćuška > pljuska itd.

²⁸ Kao primjer hrvatskih pisaca navode se Safvetbeg Bašagić, Musa Ćazim Ćatić, Edhem Mulabdić, Ahmed Muradbegović, Hasan Kikić, Alija Nametak, Mak Dizdar, Jakša Kušan. Većina njih nedvojbeno pripada i bošnjačkoj književnosti (<http://www.enciklopedija.hr> – pristupljeno 22. siječnja 2016.) – opaska u citatu naša.

postavlja kao standardnojezična struktura, tj. književnoumjetnički se stil svojim jezičnim sredstvima (bilo ona pisana ili opća) nadaje kao potencijalan dekonstrukcijski moment unutar standardnoga jezika, pri čemu taj moment daje tomu sustavu fleksibilnost i *obilje*. Govorimo li o hrvatskim pravopisima, vidjeli smo da se osobitostima književnoumjetničkoga stila najviše bavio Babić-Finka-Mogušev (Babić-Mogušev) pravopis, što i ne treba čuditi s obzirom na to da u takvu pristupu možemo nazrijeti i svojevrsno premošćivanje paradoksa (ne)pripadnosti književnoumjetničkoga (književnoga) stila književnomu jeziku, tradicionalnomu terminu za standardni jezik koji je taj pravopis zadržao. S druge strane *provenijencija* pravopisnoga primjera ne mora biti pokazatelj funkcionalnostilskog utemeljenja određena pravopisnoga pravila. Uostalom, prekomjerno pravopisno posezanje za primjerima iz književnih djela, strogo načelno govoreći, može biti ozbiljan metodološki problem (hoćemo li se u pisanju zarezati na Krležu?!).²⁹

3. Zaključak

Baveći se raščlambom segmenata pojedinih funkcionalnih stilova kao uporabnih (uzusnih) podsustava u pravopisnome kontekstu, u radu smo propitivali i narav pravopisnih pravila i pritom se služili nekim pojmovima koji primarno „gravitiraju” tekstnoj lingvistici. Riječ je u prvome redu o pojmovima direktivnosti i asertivnosti koja su svojevrsna tekstnolingvistička preslika općejezičkih slovnih pojmova *preskripcija* i *deskripcija*. U tome smo kontekstu problematizirali, no ne i dokraja osporili, određenje tzv. općega pravopisa kao asertivnoga teksta koji nudi prikaz pravopisne norme, zamijetivši pritom da su pravopisna pravila kao pravopisni iskazi (formulacije) što se odnose na bazične norme donesena na planu izraza uglavnom asertivno, i to prvenstveno pasivnim, konstrukcijama *piše se, odvaja se, u pismu se bilježi* itd., ali su svojom normativnom intencijom direktivna, premda ima i eksplicitnih direktivnih *pravilno je / nepravilno je*.

U fokusu je rada bilo prikazati one pravopisne segmente koji se dotiču nekih uporabnih posebnosti koje povezujemo s funkcionalnim stilovima, odnosno razmotriti karakteristiku pravopisnih formulacija kada se odnose na te posebnosti. Premda se pravopisne formulacije načelno odnose na stilski neutralan sloj standardnoga jezika, tj. na sve funkcionalne stilove standardnoga jezika (u užem i širem smislu) pa onda načelno (prema takvu rezoniranju) ne bi trebalo

---

²⁹ Navedene su dvije napomene (rečenice), uz određene nužne preinake, preuzete iz recenzije rada.

isticati pojedini stil, zamijetili smo ipak i nezanemiriv broj upravo takvih (funkcionalnostilskih) referiranja, i to u različitim vidovima: pravilima, uputama, primjerima, rječničkim odrednicama, oprimjeravanju cijelih tekstnih obrazaca (tu mislimo na uzorke pismenoga službenoga obraćanja iz Matičina pravopisa i makedonskoga pravopisa) itd. U skladu s polaznom pretpostavkom ustanovili smo da se pravopisna formulacija koja se odnosi na neki specifični vid funkcionalnoga stila uglavnom ponaša drukčije, posebice ako se radi o funkcionalnim stilovima koji tek u širem smislu pripadaju standardnomu jeziku. Naime u tim se slučajevima počesto preskripcija zamjenjuje deskripcijom, što se onda vidi i u drukčijim asertivnim formulacijama kojima se iskazuje stanje stvari u pisanoj jezičnoj uporabi. Nailazimo tako na deskriptivne iskaze tipa *može se pisati, pisac piše, često se piše, koristi se, javlja se u određenom segmentu* (npr. poezija, neformalna komunikacija), *dopušteno je* (npr. u financijskome poslovanju) *dosta je obično* itd. Pravopisno normiranje dakle nije uvijek samo direktivno propisivanje pravilnoga onima koji će se služiti tim pravilima nego ponekad i upućivanje, preporučivanje i opisivanje određenoga načina pisanja. Može se zaključiti da pravopisi osim pravila koje vrijede za „neutralan” standardni jezik zajednički svim funkcionalnim stilovima, donose i preporuke ili opise, a rjeđe propise koji imaju u vidu specifičnosti pojedinoga funkcionalnoga stila. U tome se slučaju uglavnom napušta autoritativan ton pravopisnoga pravila, pri čemu propise u pravilu zamjenjuju ili opisi (konstatacije) kojega načina pisanja u pisanoj praksi ili tek preporuke kako bi što trebalo pisati, pa možemo govoriti o funkcionalnim segmentima tzv. općih pravopisa.

Osvještavanje funkcionalističke (funkcionalnostilske i stilske) perspektive u odnosu na pravopisnu normu pridonosi i osvještavanju pravopisne perspektive u odnosu na neke aspekte funkcionalnoga jezičnog raslojavanja, dodatno izoštravajući pogled na interferirajuće silnice i determinante obiju jezičnih danosti. Sagledavanje funkcionalnih stilova u pravopisnome kontekstu razmatranje je odnosa pisane uporabe i pisane norme pri čemu „opća” pravopisna norma nerijetko biva pod svojevrsnim funkcionalnostilskim utjecajem kada nudi formulacije koje se tiču nekoga posebnoga segmenta konkretne pisanojezične uporabe. S druge strane funkcionalnostilska perspektiva otkriva i fleksibilniju, doduše sporednu – ali i ne manje važnu – sastavnicu (ili „sastavnicu”) najkonzervativnije norme standardnoga jezika.

Literatura:

- ANIĆ, VLADIMIR; SILIĆ, JOSIP. 2001. *Pravopis hrvatskoga jezika*. Novi Liber. Zagreb.
- BABIĆ, STJEPAN; FINKA, BOŽIDAR; MOGUŠ, MILAN. ⁴1996. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.
- BABIĆ, STJEPAN; MOGUŠ, MILAN. 2010. *Hrvatski pravopis*. Školska knjiga. Zagreb.
- BADURINA, LADA; MARKOVIĆ, IVAN; MIĆANOVIĆ, KREŠIMIR. ²2008. *Hrvatski pravopis*. Matica hrvatska. Zagreb.
- ČUŽIĆ, TOMISLAV. 2014. Morfološki aspekti pravopisne norme. Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 40/1. 93–110.
- ČUŽIĆ, TOMISLAV. 2015. *Pravopisna norma: teorijsko-metodološki aspekti hrvatske pravopisne norme*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- DERRIDA, JACQUES. 2007. *Pisanje i razlika*. TKD Šahinpašić. Sarajevo – Zagreb.
- DUJMOVIĆ-MARKUSI, DRAGICA. 1997. *Književni vremeplov: čitanka za prvi razred gimnazije*. Profil. Zagreb.
- FRANČIĆ, ANĐELA; HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2005. *Normativnost i višefunkcionanost u hrvatskome standardnom jeziku*. Hrvatska sveučilišna naklada. Zagreb.
- GROSS, ALAN G. 1996. *The Rhetoric of Science*. Cambridge. London.
- HALILOVIĆ, SENAHID. 1996. *Pravopis bosanskoga jezika za osnovne i srednje škole*. Dom štampe. Zenica.
- HALILOVIĆ, SENAHID. 2004. *Pravopis bosanskoga jezika*. Preporod. Sarajevo.
- Hrvatski pravopis*. 1944., pretisak 1992. Nakladni odjel Hrvatske državne tiskare Zagreb.
- Hrvatski pravopis*. 2013. Ur. Jozić, Željko. Institut za hrvatski jezik jezik i jezikoslovlje. Zagreb.
- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2016a. Navođenje u novinskome tekstu. *Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Jezik medija nekada i sada*. Ur. Rišner, Vlasta. Hrvatska sveučilišna naklada, Filozofski fakultet u Osijeku. Zagreb – Osijek.
- HUDEČEK, LANA; MIHALJEVIĆ, MILICA. 2016b. *Mali školski pravopis kao pomoć pri učenju hrvatskoga jezika u nižim razredima osnovne škole*. *Rasprave: Časopis Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 42/1. 211–226.
- HUDEČEK, LANA; VUČIĆ, IVANA 2014. Funkcionalni pravopis: Dizajn i pravopisna norma – pisanje točke iza rednoga broja. *Hrvatski jezik* 1/2. 1–4.
- IVANETIĆ, NADA. 2003. *Uporabni tekstovi*. Zavod za lingvistiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Zagreb.

- KATIČIĆ, RADOSLAV. 2009. O standardnom i književnom jeziku. *Jezik* 56/2. 50–53.
- KATNIĆ-BAKARŠIĆ, MARINA. 2001. *Stilistika*. <https://www.scribd.com/doc/204621970/Stilistika-Katnic-Marina-Sarajevo-2001> (pristupljeno 1. ožujka 2016.).
- KOVAČEVIĆ, MARINA; BADURINA, LADA. 2002. Akademski diskurs. *Riječki filološki dani*. Zbornik radova 4. Ur. Stolac, Dijana. Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci. Rijeka. 189–206.
- KRISTAL, DEJVID. 1985. *Enciklopedijski rečnik moderne lingvistike*. Nolit. Beograd.
- MIHALJEVIĆ, MILICA. 2002. Funkcionalni stilovi hrvatskoga (standardnog) jezika. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 28. 325–343.
- Naputchenye za horvatski prav chteti y piszati*. 1808., pretisak 2004. Priredio Alojz Jembrih. Zagreb.
- PEŠIKAN, MITAR; JERKOVIĆ, JOVAN; PIŽURICA, MATO. 2002. *Pravopis srpskoga jezika*. Matica srpska. Novi Sad.
- Pravopis na makedonskiot jazik*. 2015. Ur. Cvetkovski, Živko i dr. Univerzitet „Sv. Kiril i Metodij“. Institut za makedonski jazik „Krstе Misirkov“. Skopje.
- SEARLE, JOHN R. 1972. *Speech Acts*. CUP. Cambridge.
- SILIĆ, JOSIP. 2006. *Funkcionalni stilovi hrvatskoga jezika*. Disput. Zagreb.
- SILIĆ, JOSIP; PRANJKOVIĆ, IVO. 2007. *Gramatika hrvatskoga jezika: za gimnazije i visoka učilišta*. Školska knjiga. Zagreb.
- SIMIĆ, RADOJE. 2000. *Stilistika srpskog jezika I*. Filološki fakultet. Beograd.
- Slovenski pravopis*. 2001. Ur. Toporišič, Jože i dr. Slovenska akademija znanosti in umetnosti – Znanstveno-raziskovalni centar SAZU. Ljubljana.
- ŠTAMBUK, ANUŠKA. 2005. *Jezik struke i spoznaja*. Književni krug. Split.
- TEŽAK, STJEPKO; BABIĆ, STJEPAN. 1996. *Gramatika hrvatskoga jezika*. Školska knjiga. Zagreb.
- VIDOESKI, BOŽIDAR i dr. 2007. *Pravopis na makedonskiot literaturnen jazik*. Prosvetno delo. Skopje.

Functional styles in terms of orthography

Abstract

This paper considers the extent and the manner to which orthography books as normative handbooks indicate the written characteristics of functional styles as usable subsystems. Considering the nature of orthographic formulations (orthographic patterns and rules), we have tried to problematize assertive determination of orthography as types of texts (genres). In terms of orthographic formulations, we strive to show the position of functional styles, i.e. their specific elements in orthography handbooks.

Ključne riječi: funkcionalni stilovi, pravopis, pravopisna norma, pravopisna pravila, standardni jezik, tekst

Keywords: functional styles, orthography, orthographic norms, orthographic rules, standard language, text